

Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду

Пошто смо одлуком Наставно-научног већа на седници одржаној 11. априла 2024. године именовани у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Западноевропски нарративни извори о Србији и њеним становницима (XI–XV век): слика другог*, кандидата Марка З. Гавриловића, част нам је да поднесемо следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Марко (Златан) Гавриловић (Ужице, 1993), основне академске студије уписао је 2012. године на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Студије је окончао 2016. са просечном оценом 8,94, одбравивши дипломски рад под називом *Савладарство у држави Немањића*. Мастер студије на истом факултету похађао је у периоду 2016–2017, а завршио са просечном оценом 9,83. Одбранио је мастер рад под називом *Српски државни сабори у доба Немањића*. Докторске студије започео је школске 2017/2018. године на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. Од јуна 2018. године запослен је као истраживач-приправник у Историјском институту у Београду, где је 2021. стекао звање истраживач-сарадник. Главна поља интересовања кандидата су слика другог у средњем веку (Срби у сведочанствима западноевропских нарративних извора) и српско-угарски односи (XII–XV век). Течно говори енглески језик, а служи се италијанским и латинским језиком. До сада је објавио три научна рада:

1. *Срби у делима аустријског хроничара Томаса Ебендорфера*, Зборник Матице српске за историју 98 (2018) 7–29.
2. *О Србима у Далимиловој хроници*, Историјски часопис 69 (2020) 13–37.
3. *Српско-угарски односи (1403/1404–1427) у делима западноевропских писаца XV века*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 11 (2023) 165–188.

Докторска дисертација Марка Гавриловића *Западноевропски нарративни извори о Србији и њеним становницима (XI–XV век): слика другог* обухвата 207 страна основног текста са пратећим научним апаратом (укупно 1502 напомене), затим спискове скраћеница и коришћене библиографије (стр. 208–237), као и биографију кандидата. Основни текст се

састоји од Увода, две веће текстуалне целине подељене на укупно шест поглавља и Закључка.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације чине наративни историјски извори настали на простору Западне Европе у периоду од XI до XV века, који пружају податке о територији и становништву средњовековне Србије. Кандидат је узео у обзир готово све типове наративних извора, попут хроника, анала, путописа, енциклопедијских и књижевних дела. С обзиром на то да су често усмерени на приповедање о догађајима на ширем простору, настањеном различитим заједницама, као и да пружају широке могућности за изношење личних искустава и ставова својих аутора, у изворима ове врсте по правилу се може пронаћи обиље података о представама и схватањима на основу којих се формира слика *другог*. Због тога је дисертација пред кандидата поставила два основна циља. Прво, било је потребно идентификовати и представити објављене наративне изворе са простора Западне Европе који пружају податке о Србији и њеном становништву. То је подразумевало не само презентовање основних података о ауторима и њиховим списима, већ и одређивање разлога, околности и амбијента настанка сваког појединачног извора, са посебним освртом на мотиве који су их навели да спомену Србију и Србе, а онда и темељну анализу изворних ексцерпата који се односе на Србију и њене становнике, уз уочавање типова података које они доносе. Други основни циљ састојао се у сагледавању анализираних вести у контексту знања и представа о територији и становништву Србије. Под тим се подразумева препознавање свих чинилаца који су утицали на формирање слике о српској држави и њеним житељима, односно уочавање и издвајање елемената који говоре о слици *другог*. На то се надовезује и утврђивање континуитета и дисконтинуитета у појединим ставовима и представама током вишевековног трајања проучаваног раздобља.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основна хипотеза дисертације полази од идеје да се у делима западноевропских писаца вести о Србији и њеним становницима углавном јављају када у Западној Европи постоји интересовање у вези са дешавањима на ширем простору југоисточне Европе и источног Средоземља. Најчешће је реч о крсташким походима у XI и XII веку, антивизантијским плановима почетком XIV века и суочавању хришћанска Европе са напредовањем Турака Османлија у другој половини XIV и током XV века. Кандидат је ову хипотезу кроз своје истраживање потврдио и поткрепио релевантним примерима. Још једна значајна претпоставка којој је истраживање дало за право гласи да је најважнији чинилац у формирању западноевропске слике о Србији представљало православно верско одређење велике већине њених становника. Томе се може придодати и етничка

припадност Срба словенској групи народа, која је заједно са верском компонентом препознатљиво својство српске *другости* у западноевропском наративу средњег века.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација кандидата Марка Гавриловића подељена је на Увод, две велике целине и Закључак. У Уводу (стр. 1–11) кандидат је представио предмет истраживања са фокусом на појашњењу одредница из наслова тезе. Након тога, осврнуо се на теоријске аспекте слике *другог* као историографске теме, уз преглед репрезентативних достигнућа савремене медијевистике у тој области. Кандидат је потом пружио увид у историјат проучавања вести западноевропских писаца о Србији, са посебним освртом на историографске резултате остварене у последњих неколико деценија. Како је углавном реч о парцијално обрађеним темама, Гавриловић је скренуо пажњу на недостатак систематских истраживања у том погледу. Другим речима, уочен је недостатак целовитог сагледавања слике о Србији која је у раздобљу од четири столећа стварана у западноевропском наративу.

Прва целина *Западноевропски наративни извори о Србији – аутори, дела, теме* (стр. 12–133) организована је по хронолошко-тематском принципу и састоји се из три поглавља: 1) *Србија у очима ходочасника и крсташа до краја XII века* (стр. 13–32); 2) *Погледи са Запада на државу Немањића* (стр. 33–72) и 3) *Западни извори о Србији у светлу турске опасности* (стр. 73–133). У сваком од тих поглавља извршена је идентификација и детаљна анализа вести западноевропских писаца о Србији и њеном становништву уз основне податке о ауторима и њиховим делима. Такође, Гавриловић је донео оцену сазнајне вредности тих података за проучавање српске средњовековне историје. На основу тога, примећује се да су у односу на раније периоде (XI–XIII век) вести западних писаца фреквентније у раздобљу XIV, а нарочито током XV века. Прво поглавље прати вести западноевропских писаца о српској држави из времена ране крсташке епохе, почев од сусрета грофа Рајмунда Тулуског са краљем Бодином крајем XI века па све до проласка римско-немачког цара Фридриха Барбаросе кроз Србију великог жупана Стефана Немање крајем XII столећа. У другом поглављу обрађени су подаци о Србији потомака Стефана Немање, са посебним акцентом на прву половину XIV века, односно на време краља Стефана Уроша II Милутина и његових наследника. Најобимније, треће поглавље, покрива раздобље од краја XIV века, односно од Косовске битке (1389) када Срби бивају укључени у западноевропски наратив о опасности од Турака Османлија, до турског освајања Смедерева 1459. године.

Проматрање анализираних вести кроз призму знања и представа западноевропских писаца о простору, становништву и владарима средњовековне Србије, извршено је у оквиру друге целине дисертације под називом *Западноевропски наративни извори о Србији: елементи слике другог* (стр. 134–202). У складу са тим, ова целина је подељена на

три поглавља: 1) *Простор*; 2) *Становништво* и 3) *Личности владара*. У поглављу *Простор* (стр. 135–171) које се састоји из четири потпоглавља, кандидат се посветио називима које су западноевропски писци користили за Србију као политички и географски простор, затим виђењу њеног геополитичког положаја, као и подацима који се односе на насеља и богатства земље. Поглавље *Становништво* (стр. 172–191) такође је подељено на четири потпоглавља која се баве називима коришћеним за становнике Србије, затим перцепцијом њихових особина и ратних вештина, на шта се надовезују и представе о њиховом верском опредељењу. У последњем поглављу друге целине, *Личности владара* (стр. 192–202), Гавриловић користи пажњу коју су западни писци неретко посвећивали личностима српских средњовековних политичких предводника како би посебно истражио вредносне судове о овим најистакнутијим представницима Срба и Србије у очима тадашњег европског Запада, при чему се показало могућим обухватити низ личности владара и других припадника појединих владарских породица почев од краја XI века па све до пропасти средњовековне српске државе (1459).

Закључак – *Слика Србије у западноевропским наративним изворима: континуитет и дисконтинуитет* (стр. 203–207), како и сам поднаслов сугерише, разматра питање устаљености и промене у слици о Србији и њеним становницима која је у западноевропском наративу стварана у периоду од четири века. Та слика се у основи, како кандидат закључује, темељила на два критеријума – верском и етничком. Са једне стране, Срби су посматрани као припадници православног огранка хришћанства, док је са друге наглашавано њихово словенско порекло. Када је реч о другим елементима дате слике, дугорочнији континуитет практично изостаје, што је на првом месту било условљено сразмерно честим и крупним променама историјских околности.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација кандидата Марка Гавриловића успела је у својој намери да пружи двоструки допринос истраживањима додиром између цивилизације средњовековне Западне Европе и српског друштва тог времена. С једне стране, кандидатов широк и темељан приступ проучавању западних наративних извора о Србији и Србима уродио је досад најпотпунијим прегледом извора те врсте у нашој медијевистици, који је утолико значајнији што поред података о делима и њиховим писцима доноси и врло солидно утемељене критичке оцене сазнајне вредности њихових вести од значаја за историју средњовековне Србије. Поред тога, дисертација представља досад најшири истраживачки увид у представе које су о Србији и Србима владале на простору средњовековног Запада, како у погледу дужине обухваћеног раздобља, броја списа и територијалног опсега њиховог порекла, тако и у погледу броја и разноврсности чинилаца другости који су у њима заступљени. При том, кандидатова добро осмишљена систематизација тих чинилаца

отвара перспективу за продубљивање њиховог истраживања, чиме резултати и научни допринос дисертације добијају додатну димензију.

6. Закључак

Имајући у виду све наведено, комисија је дошла до закључка да дисертација кандидата Марка З. Гавриловића представља значајан оригинални и самостални научни допринос, те да је израђена у свему према одобреној пријави. Сходно томе, слободни смо да препоручимо ову дисертацију за јавну одбрану.

Београд, 25. април 2024.

Чланови комисије:

проф. др Смиља Марјановић Душанић
(председница комисије)

проф. др Ђорђе Бубало

др Александар Крстић

др Ивана Коматина